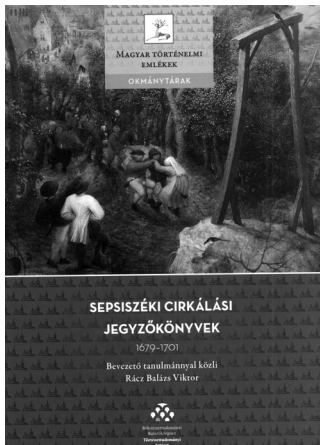

Lőrinczi Dénes

AKASZTÓFA SEPSISZÉKEN A KURUC IDŐK ELŐTT

A kasztófa Sepsiszéken a kuruc idők előtt, igazságszolgáltatás a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcot megelőző évtizedekben – lehetett volna ehhez hasonló, a figyelem felkeltésére alkalmasabb címet is adni annak a forráskiadványnak, amelyet Rác Balázs Viktor jegyez, és amely 2023-ban jelent meg Budapesten, a

Bölcseztudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének kiadásában.¹ A könyv címében szereplő időszak, amelynek jegyzőkönyvei és regestumai feldolgozásra kerültek – *Sepsiszei cirkálási jegyzőkönyvek 1679–1701* –, mindenképpen valami hasonlót sugall, azonban ha a bevezető tanulmányt elolvassuk, rá kell jönnünk, hogy mégsem teljesen erről van szó. Ilyen értelemben a cím meglehetősen visszafogott: csak részben fedi azt, amire az olvasó számíthat, ha kézbe veszi a kötetet. Az előszót ugyanis egy részletesebb tanulmány követi, melynek alcíme *A cirkálás az erdélyi*

fejedelemségben, témája pedig lényegében a kora újkori erdélyi, ezen belül pedig a partiumi, illetve – ami számunkra fontosabb – a székelyföldi igazságszolgáltatás. De vajon hogyan értelmezhető a kora újkorra vonatkozóan a „cirkálás” kifejezés, amit ráadásul a korabeli dokumentumokban generális cirkálásnak vagy latin megnevezéssel *inquisito malefactorum*nak is hívtak? A szerző igencsak jól választott, amikor a bűnelkövetők kilétének megállapításáról, felkutatásáról és felelősségre vonásáról szóló jegyzőkönyveket, regestumokat ezen cím alá sorakoztatta fel.

1 Rác Balázs Viktor: *Sepsiszei cirkálási jegyzőkönyvek 1679–1701. Bevezető tanulmányal közli Rác Balázs Viktor*. Budapest, 2023, Bölcseztudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

A bevezető tanulmányban Rácz Balázs Viktor meglehetősen alaposan járja körül azt a gyakorlatot, amelyet a kifejezés fed: ennek megfelelően a szövegben olyan alcímekkel találkozhatunk, amelyek a cirkálás kialakulására, magára a cirkálási eljárásra, a cirkálás joghatóságára és az erdélyi igazságszolgáltatási rendszerben betöltött helyére vonatkoznak. Emellett a fejezet a téma historiográfiáját is összefoglalja, hiszen a szerző számtalan olyan – főleg magyar történészek által írt – tudományos munkát említ meg, amelyek valamilyen mértékben foglalkoznak a *cirkálás* fogalmának korabeli értelmezésével.

A szerző az előszóban a középkori és a kora újkori magyar jogtörténetet ismerteti, és egyúttal rávilágít arra is, hogy a 17–18. században a legtöbb bűncselekményt – az igazságszolgáltatás nevében – halálbüntetéssel sújtották. Ennek alátámasztására a korszak kutatói közül Tóth J. Zoltán álláspontját emeli ki, aki a „halálbüntetést tekinti a vagyoni elleni bűncselekmények rendes büntetésének a 18. század végéig”. A másik hasonló véleményt a korszak hazai büntetőjogáról Marty Radytól idézi, akinek az angol nyelvű gondolatait a következőképpen tolmácsolja: „a 18. század végi és a 19. század eleji reformokig a vármegyék és a földesurak vérszomjas törvényszékei túlságosan is serények voltak abban, hogy a gonosztevőket bagatell bűncselekményekért is minél előbb akasztófára juttassák.”²

Az általánosan elfogadott képpel ellentétben a szerző saját kutatási eredményeire támaszkodva arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a szigorú büntető „vérengzés” – legalábbis a könyvben közreadott dokumentumok szerint – a 16–17. század folyamán fokozatosan háttérbe szorult, helyét pedig a pénzbírság vette át. A Sepsiszékről közreadott jegyzőkönyvek alapján például úgy tűnik, hogy a könyv által tárgyalt korszakban feltehetően mindössze három halálbüntetésre kerülhetett sor.

Annak illusztrálására, hogy a halálbüntetés mégsem volt annyira elterjedt, mint gondolnánk, a szerző egy 1701-es árkosi példát hoz fel, a településen ugyanis az akasztófát, amely a „hagyományosan a könyörtelen büntetőhatalom jelenlétére emlékeztető jelképnek, és mindenféle pszichikai elrettentő-visszatartó” erőnek a szimbóluma volt, nemes egyszerűséggel ellopták.³ Hasonló üzenetet hordoz – és egyben pontosítja a korról kialakult elképzeléseinket a könyvhöz választott borítókép is, id. Pieter Bruegel németalföldi festő *Szarka az akasztófán* című

2 Rácz: i. m. 7. p.

3 Rácz: i. m. 8. p.

festménye, amely egy olyan társaságot ábrázol, akik egy akasztófa mellett mulatoznak, rá se hederítve a kor igazságszolgáltatásának e félelmetes eszközére. A szerző a közreadott forrásokon keresztül – azon túlmenően, hogy segít a ködoszlatásban a halálbüntetések kora újkori alkalmazása kapcsán – a különböző esetek eljárásjogi kereteit is tisztázza, továbbá támaszt nyújt a hely- és családtörténeti, illetve társadalomtörténeti és néprajzi kutatások számára is.

A bevezető tanulmány másik erőssége, hogy Rác Balázs Viktor egyszerre tartja szem előtt a történettudomány és a jogtudomány módszertanát és szempontrendszerét, amelyeket a kor jogszabályainak áttekintésekor ugyanúgy alkalmaz, mint a fellelt levéltári források vizsgálatakor. A szerző nem titkolt célja a kiadvány megjelentetésével, hogy elősegítse a jogtörténeti kutatásokat is, „hiszen a jogtörténészek számára egyrészt a jegyzőkönyvekben lejegyzett peres ügyek, másrészt a névsorokban megjelölt szankcionálandó cselekmények is rendkívül értékes adatokkal szolgálhatnak mind eljárásjogi, mind anyagi jogi téren.”⁴

A könyv tetemes részét (mintegy 350 oldalt) természetesen a *Sepsiszéki cirkálási jegyzőkönyvei* alcím alatt közreadott korabeli dokumentumok – az 1679–1701 közötti jegyzőkönyvek és regestumok – teszik ki. Fontos kiemelni, hogy ezek nem kerülnek feldolgozásra tanulmányok formájában. A dokumentumok értelmezéséhez a *függelék* nyújt némi segítséget, amely az idegen és a kevésbé ismert szavak, kifejezések és a rövidítések jegyzékét tartalmazza, de ugyanitt található a tárgymutató és a földrajzi nevek mutatója is. Az olvasónak tehát, ha esetleg kérdése merülne fel egy-egy kifejezés jelentésével kapcsolatban, lapoznia kell a jegyzőkönyvek és a függelék között. Bár a feldolgozott szakirodalom és a közreadott dokumentumokat őrző levéltárak, azok fondjegyzékei nem kerültek külön összegzésre, az ezekre vonatkozó információk megtalálhatók a meglehetősen alapos munkáról tanúskodó lábjegyzetekben.

Rác Balázs Viktor könyve nemcsak általános jogtörténeti és egyéb jellegű forrásokat tesz elérhetővé a szélesebb olvasóközönség számára, hanem rávilágít a cirkálások székelyföldi specifikus helyzetére is. Ugyanis Székelyföldön a cirkálók tevékenysége az igazságszolgáltatás gyakorlatba ültetése mellett kiterjedt például „a szerződészegés, a szerződésen kívüli károkozások és az örökösödési ügyek” orvoslására is.⁵

4 Rác: i. m. 46. p.

5 Uo.